

МАЛЕНЬКА ЖІНКА І ЇЇ ВЕЛИКИЙ РОМАН

Чи існували насправді дядько Том, Еліза, Джордж Гарріс та інші герої цієї книжки? Чи є правдою все те, що в ній розповіла автор про становище негрів в Америці? Мабуть, у вас виникли ці запитання. Свого часу про це запитували і саму Гаррієт Бічер-Стоу. Вона відповідала, що герої її роману “вихоплені просто з життя”, що роман — “мозаїка реальних фактів”. В образах Джорджа, Елізи й інших відобразилися риси та події з життя багатьох людей. А ось в образі дядька Тома, за словами письменниці, вона зобразила цілком конкретну людину. Вона сказала, про кого йдеться. З волі Бічер-Стоу Джошія Хенсон увійшов в історію як “справжній дядько Том”.

Переді мною книжка, видана у США у 1859 році. Вона називається “Правда дивовижніша від вигадки”. Це розповідь Джошія Хенсона про його нелегке рабське життя і про його боротьбу за звільнення. Бічер-Стоу змалювала у романі не справжні події життя Хенсона, а лише зміст того періоду його життя, коли він був рабом. Життя Джошії насправді було дивовижнішим від вигадки письменниці: раб не загинув на плантації, покалічений і зацькований, а став поборником свободи для своїх чорних братів.

Якою вона була, Гаррієт Бічер-Стоу, найвідоміша у свій час жінка?

Просто і коротко вона описала себе: “Я невеличка на зріст, худа, як сірничок, і навіть замолоду не була вродливою”. Із давніх світлин на нас дивиться скромно вдягнута літня жінка з доброзичливо-суворим поглядом. Так і кортить сказати — вчителька. Вона й була вчителькою.

Гаррієт Бічер народилася у 1811 р. в Новій Англії (північно-східна частина США). Її батько був священником. У сім’ї було тринадцятеро дітей. Її старша сестра відкрила школу для дівчат. Гаррієт вступила туди і, навчаючись, допомагала навчати інших. У вісімнадцять років вона стала вчителькою.

У 1832р. Гаррієт із батьком переїхали у місто Цинциннаті. Місто стояло на березі Огайо, а ріка слугувала кордоном. Кордоном між Північними штатами, де рабство було знищене, та Південними, де мільйони рабів працювали на бавовняних, тютюнових, цукрових плантаціях, гинули під батогами; їх продавали і купляли нарівні з іншою рухомістю. Рабство наблизилося впритул. Атмосфера Півдня досягла Цинциннаті, проникла в життя сім’ї Бічер. Вона обпалювала совість. Гаррієт Бічер переховувала у своєму домі невольників-утікачів, рятувала їх від переслідувачів, відкрила домашню школу

для негритянських дітей. Після одруження з Кельвіном Стоу, священником і викладачем семінарії, та народження сімох дітей, Гаррієт Бічер, щоб якось звести кінці з кінцями, почала дописувати у нью-йоркські журнали.

У ті роки, коли нікому не відома дружина священника боролася зі злиднями та виховувала сімох дітей, у країні знявся народний рух проти рабства. “Abolition” — у перекладі з англійської це слово означає “скасування”, “знищення”. Йшлося про скасування рабства. Прихильників негайного знищення рабства почали називати аболіціоністами. Гаррієт Бічер-Стоу всією душею була на боці гноблених негрів, тому і взялася за перо. Вона писала швидко. В одному нью-йоркському тижневику з номера в номер з’являлися розділи “Хатини дядька Тома”. У 1852 році роман вийшов окремим виданням.

У романі розгортаються дві лінії: історія дядька Тома й історія Джорджа та Елізи. Їхні лихі пригоди майже не пов’язані між собою. Вони лише спричинені однією подією: “добрий” рабовласник містер Шелбі, заборгувавши, продає свого відданого слугу Тома і сина відданої служниці Елізи. Розпочинається тернистий шлях дядька Тома та боротьба Джорджа й Елізи за свободу та щастя.

Роман “Хатина дядька Тома” вийшов друком, і трапилося те, що не могло навіть снитися його скромному автору: мільйони людей кинулися жадібно читати її книгу. Роман приголомшив читачів. Одне видання змінювало інше. Друкарні працювали у повну силу. Щоденно сотні примірників надходили у книжкові крамниці. Їх не вистачало. Сто двадцять видань з’явилося в Америці вже того самого року. Роман видрукували у Великобританії, де відразу ж розійшлося півтора мільйони примірників, переклали тридцятьма сімома мовами. “Хатина дядька Тома” завоювала світ, а США зробили крок до громадянської війни.

У 1860 році президентом країни був обраний Авраам Лінкольн, мудра і справедлива людина, син бідного фермера, противник рабства. Рабовласники повстали. Південні штати відокремилися від Північних і розпочали проти них війну. Війна тривала чотири роки і була запеклою, але врешті-решт США вдалося домогтися знищення рабства.

У 1862 році президент Лінкольн прийняв у Білому домі Гаррієт Бічер-Стоу. “Так ось ця маленька жінка, котра спричинила цю велику війну!” — привітав він письменницю.

Гаррієт Бічер-Стоу прожила довге життя. Вона померла у 1896 році, встигнувши написати ще багато книжок. Але жодна з них не мала такого успіху і такого значення, як “Хатина дядька Тома”.

Олександр Завадьє

Розділ I,
**ЩО ЗНАЙОМИТЬ ЧИТАЧА
З ОДНОЮ ВЕЛЬМИ ЛЮДЯНОЮ ОСОБОЮ**

олодного лютневого надвечір'я у містечку П., що в штаті Кентуккі, в гарно умебльованій вітальні два джентльмени, підсунувши свої стільці, завзято обговорювали якусь справу.

Задля зручності ми щойно сказали “два джентльмени”. Та насправді, якщо доскіпливо глянути, один із них навряд чи підлягав під таке означення. То був приземкуватий, кремезний чоловіча, з грубим простацьким обличчям і тим самовдоволенням, пихатим виглядом, який виказує людину нищого роду, що чимдуж пнеться в пани. Одягнений він був надміру претензійно: химерна строката камізіелька та блакитна хустка в яскраву жовту цяточку, хвацько пов'язана на шиї пишним бантом, цілком личили всій його подобі. Його кострубаті ручиська були винизані численними перснями, а важкий золотий ланцюжок до годинника прикрашала ціла в'язка навидовижу великих різнокольорових дармовисиків, що ними він у розпалі балачки раз у раз побрязкував із неприхованою втіхою. Його мова не підлягала ніяким приписам граматики, і при кожній слушній нагоді він присмачував її такими неподобними виразами, що ми, хоч і як прагнемо всіляко пожвавити нашу розповідь, усе ж не важимося їх навести.

Його співрозмовник, містер Шелбі, той в усьому видавався джентльменом, а оздоблення його будинку та й обстава в господі свідчили про те, що він людина заможна і навіть багата. Як ми вже згадували, обидва чоловіки були захоплені якоюсь важливою розмовою.

— У такий от спосіб я й залагодив би цю справу, — сказав містер Шелбі.

— Е ні, на такий торг я пристати не можу... аж ніяк не можу, містере Шелбі, — озвався його співрозмовник, піднісши перед себе чарку з вином і розглядаючи її проти світла.

— Кажу ж вам, Гейлі, Том — не простий собі негр, і ці гроші дасть вам за нього кожен. Він надійний, чесний, здібний і порядкує всім моїм господарством пречудово.

— Себто чесний як на чорношкірого, — мовив Гейлі, наливаючи собі в чарку вина.

— Ні, по-справжньому чесний. Том — добрий, надійний, тямущий і побожний чоловік... Я довіряю йому всю свою маєтність — гроші, господу, коней, дозволяю йому їздити по всій країні, і ще жодного разу не траплялося, щоб він мене підвів чи обдурив.

— Багато хто не вірить, що бувають побожні негри, Шелбі, — сказав Гейлі, підкріплюючи свої слова промовистим жестом. — А от я вірю. Сам мав одного такого, оце недавно, в останньому гурті, що одвіз в Орлеан. Далекі, послухати лишень, як він молився, то й до церкви йти не треба, а що вже був слухняний та сумирний!.. Та й заробив я на ньому чималий гріш, бо купив його задешево в одного

чоловіка, що мусив спродуватись, ото ж і дістав я шість сотень зиску. Авжеж, побожність у чорношкірому — вельми гарна річ, коли це справдешній товар, а не мана.

— Ну, в Тома цей товар щонайсправжніший, годі й сумніватися, — відказав співрозмовник. — Ось, приміром, тої осені я послав його самого до Цинциннаті в одній справі, і він мав привезти мені п'ятсот доларів. “Томе, — сказав я йому, — я тобі вірю, бо певен, що ти чоловік чесний і не підведеш мене”. І, звісно, він повернувся. Я ж бо знав, що він повернеться. А кажуть, деякі ниці люди намовляли його: “Томе, чого б тобі не дременути до Канади?”¹. “Ні, хазяїн мені довіряє, то я не можу”. Так мені розповідали згодом. Мушу сказати, жаль мені розлучатися з Томом. Та вже беріть його на покриття всього боргу — і край. Сподіваюсь, ви так і зробите, Гейлі, коли маєте хоч яку совість.

— Совісті я маю саме стільки, як годиться комерсантові, таку собі, знаєте, дешицю, аби було чим присягатись, — жартівливо озвався торговець. — Я, звісно, ладен і дечим поступитися, коли треба зробити приятельську послугу, але на таке пристати не можу... далєбі, не можу.

Торговець значливо зітхнув і знову налив собі вина.

— Ну гаразд, Гейлі, то яке ж буде ваше слово? — промовив містер Шелбі по хвилі ніякової мовчанки.

— А чи не знайдеться у вас на додачу до Тома якогось хлопчиська чи дівчатка?

— Хм!.. Та наче нікого такого нема, щоб вільно обійтися без нього в господі. Сказати правду, лише скрутні обставини змушують мене продавати своїх людей. Не люблю я з ними розлучатися, далєбі.

Ту ж мить двері відчинились і на порозі з'явився маленький хлопчик-квартерон², років десь чотирьох-п'яти. Був він вельми гожий та привабливий на взір. Його кругле личко з ямочками на щоках облямовували м'які та лискучі, мов шовк, чорні кучері, а з-під розкішних довгих вій яскріли великі темні очі, вогнисті й лагідні водночас, що з цікавістю озирали кімнату. Веселеньке, червоне з жовтим картате платтячко, гарно й до міри пошите, ще дужче відтіняло його яскраву засмаглу вроду, а кумедна самовпевненість у поведженні, хоч і прихована за дитячою соромливістю, говорила про те, що господар не обминає хлопчика своєю увагою та ласкою.

¹ Канада була за тих часів англійською колонією, де не існувало рабства.

² Квартерон — мішанець мулата з білим.

— Агов, Джіме-Галчєня! — мовив містер Шелбі, а відтак свиснув і кинув хлопчикові гроно родзинок. — Ану держи!

Малюк чимдуж скочив уперед і вхопив датку. Господар засміявся.

— Ходи-но сюди, Джіме-Галчєня, — мовив він.

Хлопчик підійшов, і господар погладив його кучеряву голівку, а тоді поплескав підборіддя.

— А тепер, Джіме, покажи цьому панові, як ти вмієш співати і танцювати.

Хлопчик дзвінким і чистим голосом завів одну з тих диких та химерних пісень, що поширені серед негрів, супроводжуючи спів кумедними рухами рук, ніг і всього тіла, і все те в несхибному ритмі мелодії.

— Браво! — вигукнув Гейлі, кидаючи йому чвертку помаранчі.

— Ну, а тепер, Джіме, покажи, як ходить дядечко Куджо, коли в нього ревматизм, — сказав господар.

Гнучке хлопчикове тільце нараз немовби скоцюрилось і задубло, на спині випнувсь горб, і, спираючись на господареву тростину, він зашкутильгав по кімнаті, болісно викрививши обличчя й спльовуючи на всі боки, достоту як старий дідуган.

Обидва чоловіки голосно зареготали.

— Браво! Знаменито! Оце то малий! — примовляв Гейлі. — З цього пущьверінка будуть люди, щоб я так жив... А знаєте що? — раптом сказав він, плеснувши містера Шелбі по плечу. — Докиньте мені малого, і хай буде по всьому... отак. Ну що, хіба це не справедливо?

Об тій-таки хвилі двері безгучно розчинились, і до кімнати зайшла молода квартиронка, що виглядала років на двадцять п'ять. Досить було перевести погляд із хлопчика на неї, аби допевнитись, що то його мати. Ті самі незглибимі темні очі під довгими віями, ті самі пишні й шовковисті чорні кучері. Легкі рум'янці на її смаглявому обличчі враз проступили дужче, коли вона побачила незнайомого чоловіка, що пильно й зухвало розглядав її, не приховуючи свого захоплення. Сукня на ній була як облипла й вигідно окреслювала її зграбну статуру. Тендітні руки й стрункі ноги також не уникнули гострого ока торговця, що звик за одним поглядом складати ціну гарному людському товарові.

— Чого тобі, Елізо? — спитав господар, коли вона зупинилась і нерішуче поглянула на нього.

— Даруйте, пане, я шукала Гаррі.

Хлопчик підскочив до неї, показуючи свої набутки, що їх поскладав у пелену платтячка.

— Ну, то забирай його, — сказав містер Шелбі.

Підхопивши дитину на руки, вона квапливо подалася з кімнати.

— Бий мене сила Божа! — вигукнув торговець, у захваті обертаячись до господаря. — Оце ви маєте товар! Та за цю дівулю в Орлеані хоч сьогодні можна хапнути ціле багатство. Я ж бо сам бачив, як там платили по тисячі й більше за жінок, аніскілечки не кращих.

— Я не хочу заживати на ній багатства, — сухо відказав містер Шелбі і, щоб змінити тему розмови, відкоркував ще одну пляшку вина й спитав гостя, як воно йому смакує.

— Пречудово, добродію!.. Перший гатунок! — сказав торговець, а відтак, запанібрата поплескуючи містера Шелбі по плечу, знову повів своєї: — Ну, то скільки ви хочете за цю молодичку? Що я маю дати? Яка буде ваша ціна?

— Містере Гейлі, я не продаю її, — відказав Шелбі. — Моя дружина не розлучиться з нею, хоч би її оцінили на вагу золота.

— Ет, жінки завше таке кажуть, бо не годні рахувати. А тільки-но розтлумачте їм, скільки годинників, страусового пір'я та всіляких там брязкальців можна купити за ту вагу золота, і вони миттю заспівають іншої. Ось як я це розумію.

— Кажу я вам, Гейлі, про це годі й балакати. Коли вже я сказав ні, то значить ні, — рішуче промовив Шелбі.

— Ну гаразд, а хлопчиська все ж віддасте? — спитав торговець. — Погодьтеся, що я заправив з вас по-божому.

— Та навіщо вам, скажіть, знадобився цей малюк? — запитав Шелбі.

— Бачте, я маю одного приятеля, що прибрав собі таке діло: скуповує гарних хлопчиків і вирощує їх на продаж. То панський товар — їх продають у лакеї до великих багатіїв, що мають грошву на таких красунчиків. Вони ж бо полюбляють у господі гожих молодиків — щоб відчиняли їм двері, прислужували коло столу, доглядали їх. Отож і ладні платити за них грубі гроші. А це мале бісеня таке кумедне, та ще й до музики талант має — одно слово, товар що треба.

— Не хотів би я його продавати, — замислено мовив містер Шелбі. — Річ у тім, добродію, що я маю людяну душу й мені страх як прикро розлучати хлопчика з матір'ю.

— Он як?.. Далєбі, що ж тут дивного... Я вас чудово розумію. То неабияка халепа — мати справу з жінками. Терпіти не можу, коли вони починають скиглити й верещати. Воно таки з біса неприємно, але я, добродію, в цьому ділі завше обходжуся без них. Чом би й вам не відпровадити цю молодичку десь-інде, хоч би на який день, а мо' й на тиждень? Ми б тим часом тихенько все облагодили, а тоді нехай вона собі вертається. Ваша жінка може подарувати їй якісь там сережки, чи нову сукню, чи ще який дріб'язок, і вона враз про все забуде.

— Боюся, що ні.

— Забуде, щоб я так жив! Адже ці створіння зовсім не те, що білі, — їм усе дарма, треба тільки вміти з ними повестися. Ось де-хто каже, — провадив далі Гейлі, прибравши щирого й довірливого вигляду, — нібито так комерція робить людину бездушною, а я не згоден. Я ж бо, приміром, ніколи не веду справ у такий спосіб, як декотрі інші торговці. Мені не раз траплялося бачити, як вони видирають дитинча з материних рук, аби продати його, а вона верещить, мов різана... То вельми кепська метода — товар втрачає на ціні, а часом стає й геть непридатний до роботи. Колись здибав я в Орлеані одну прегарну молодичку, то її на смерть занапали отаким поводженням. Той чоловік, що її торгував, не хотів брати з нею немовля, а вона була гарячої вдачі, ну достоту окріп. То ви повірите, вона як притисла до себе те немовля та як заходилась репетувати, аж страх було глянути. Мене й досі мороз бере поза шкірою, як згадаю. Коли ж у неї відняли дитинча, а її саму замкнули, вона просто-таки знавісніла і десь за тиждень сконала. Тисяча доларів збитку — ось що воно таке, пане добродію, і все лиш через те, що не втрапили повестись як годиться. Ні, добродію, в цих справах завше варт бути людяним — повірте моєму досвідові.

Торговець відкинувся в кріслі й згорнув руки на грудях з виглядом непохитної доброчесності, очевидячки маючи себе за неабиякого благодійника. З усього було видно, що ця матерія вельми обходить згаданого добродія, бо тим часом, як містер Шелбі замислено оббирав помаранчу, Гейлі заговорив знову, немов переборюючи свою скромність, що не могла встояти перед силою правди.

— Далєбі, може й не гаразд отак вихваляти самого себе, та я кажу це тому, бо все воно щира правда. Всі знають, що мої гурти негрів найліпші з тих, що йдуть на продаж, — принаймні так кажуть люди, і я сам чув це сотні разів, — усі чудові на вигляд, вгодовані, веселі; та й помирає їх у мене обмаль, не те що в інших. А все тому,

добродію, що я вмію з ними поводитись. І щоби ви знали, головна підвалина мого поводження — це людяність, добродію.

Містер Шелбі не знав, що відказати, і тільки мовив:

— Он як!

— Воно звісно, добродію, є такі, що сміються з моїх засад і пробують переконати мене на інше. Авжеж, ці засади незвичайні і не кожному вони до смаку, та я не відступаюся од них, добродію, не відступаюся і маю з них чималий зиск. Атож, добродію, дозвольте вам сказати, вони цілком себе оплачують. — І торговець весело засміявся з власного дотепу.

Було в цьому тлумаченні людяності щось таке чудернацьке й подиву гідне, що містер Шелбі не стримався і собі засміявся. Можливо, ти також смієшся, дорогий читачу, та згадай лишень, яких дивовижних форм прибирає людяність за нашої доби і скільки є незбагнених речей, що їх кажуть і роблять новочасні прихильники людяності.

Підохочений сміхом містера Шелбі, торговець провадив далі:

— І ото чудасія: ніяк не втовкмаєш цього іншим. Ось, приміром, був у Натчезі такий собі Том Локкер, колишній мій компаньйон; розуму він мав подостатком, той Том, а от до негрів був ну чистісінький тобі сатана — у нього, мовляв, свої засади, — хоч загалом добрішої людини світ не бачив. Така вже була його метода, добродію. Я не раз, було, казав йому: “Слухай, Томе, — кажу, — на біса ти товчеш своїх муринок по голові й лупцюєш куди припадає, коли вони починають ревети? Це ж просто сміх, — кажу, — та й користі з того ніякої. Нехай вони собі ревуть, — кажу, — така-бо вже їхня натура, а натура завше знайде собі продухвину, як не тут, то десь-інде. До того ж, Томе, — кажу, — таке поводження шкодить твоїм муринкам: вони марніють, поганшають на виду, а часом і геть бриднуть, і тоді доводиться казна-скільки морочитись, аби вони оклигали. Чом би тобі, — кажу, — не бути до них добрішому й не дати їм спокій? Повір мені, Томе, людяним поводженням ти здобудеш куди більше, ніж усіма отими стусанами й ляпасами, та й зиск із нього ліпший, дalebі”. Однак Томові все те було невтямки, і він перевів мені стільки молодих, що я мусив з ним розірвати, хоч який він був добросердий чолов’яга і в ділі вельми чесний.

— То ви вважаєте, що ваші способи поводження вигідніші, ніж Томові? — спитав містер Шелбі.

— Ну звісно ж, добродію, саме так. Я, бачте, завше, як є змога, волю обминати всякі прикрощі — коли ото продаєш малечу, воно

краще десь відпровадити матерів, бо самі знаєте: чого очі не бачать, за тим душа не болить. А коли все тишком-нишком і нічого вже не зарадиш, вони швидко до цього звикають. Негри ж, бачте, зовсім не те, що білі люди, в яких зроду-віку поведено жити разом із дружиною, дітьми і все таке інше. Добре вимуштруваний негр не знає усіх цих забобонів, і такі речі минаються йому легше.

— Боюся, що мої негри не досить добре вимуштрувані, — сказав містер Шелбі.

— Може й так. Ви тут, у Кентуккі, розбещуєте своїх негрів. Ви гадаєте, що робите їм добро, одначе насправді то ніяке не добро. Негр, він, бачте, на те й існує, аби його тягали по світу, продавати Томові, Дікові й ще хтозна-кому; і ті, що навіюють негрові всякі там думки та сподіванки і надто панькаються з ним, аж ніяк не чинять йому добра, бо, коли його спіткають справжні злигодні, йому від того буде ще гірше. Отож, скажу я вам, якби ваших негрів та послати десь на плантацію, вони, либонь, ураз духу пустилися б, тим часом як тамтешні співали б собі та гиготіли мов біснுவаті. Воно звісно, містере Шелбі, кожен гадає, що його звичай найкращі, отож і я певен, що поведжуся з неграми саме так, як належить.

— Щаслива та людина, що всім задоволена, — легенько стелюючи плечима, мовив містер Шелбі з ледь помітною бридливистію в голосі.

— Ну, — озвався Гейлі після того, як вони деякий час мовчки лузали горіхи, — то яке ж буде ваше слово?

— Мені треба все обміркувати й порадитися з дружиною, — відказав містер Шелбі. — А тим часом, Гейлі, коли ви хочете облагодити цю справу без зайвого шелесту, як самі допіру казали, то глядіть не прохопіться про неї в околиці. Бо це не мине моїх слуг, а досить їм щось прочути — і тоді годі сподіватися забрати тихо-мирно хоч кого з них, це вже будьте певні.

— Ну звісно! Нікому ані словечка! Авжеж! Тільки мушу вам сказати, що мене страх як тіснить час, отож я хотів би знати якнайскорше, на що можу розраховувати, — промовив Гейлі, підводячись і надягаючи пальто.

— Ну, то приходьте сьогодні ввечері, десь між шостою та сьомою, і я дам вам відповідь, — сказав містер Шелбі.

Торговець уклонився і вийшов із кімнати.

“Якби ж то я міг турнути його зі сходів, цього безчільного, самовдоволеного негідника! — Мовив містер Шелбі сам до себе, коли двері зачинились. — Але він добре знає, яку силу має наді

мною. Коли б мені ще недавно хто сказав, що я продам Тома на Південь якомусь мерзенному гендляреві, я б запитав: “За кого ти мене вважаєш, за псявіру?”. Та тепер, як видно, нічого вже не вдієш. А ще ж і Елізин малий! Ото матиму я халепу з дружиною; та й через Тома теж. А все борги, хай їм абищо! Цей глитай розуміє, що я перед ним безсилий, і він таки доконає свого.”

Загалом містер Шелбі був чоловік непоганий, вдачу мав добру та лагідну, до челяді ставився поблажливо, і негри в його маєтку не терпіли ні в чому нужди. Одначе десь перед тим він вкинувся у великі комбінації, що завдали йому чималого збитку, відтак заплутався в боргах, і Гейлі прибрав до рук більшість його векселів; оце-то й наводить світло на вищезгадану розмову.

Тим часом сталося так, що Еліза, підступивши до дверей, почула уривок їхньої розмови, і то цілком достатній, аби збагнути, що торговець спонукає хазяїна продати когось із челяді. Причинивши за собою двері, вона б залюбки постояла й послухала далі, та в цю мить її покликала господиня, і вона мусила піти.

І все ж їй здалося, що торговець мав на оці її хлопчика. Чи, може, то їй причулось? Серце їй тривожно закалатало, і вона, сама того не тямлячи, так міцно притиснула до себе малого, що він здивовано глипнув на неї.

— Елізо, голубонько, що це з тобою коїться сьогодні? — запитала господиня, коли Еліза вивернула глек з водою, перекинула столика і нарешті замість шовкової сукні, яку господиня загадала принести з шафи, подала їй довгу нічну сорочку.

Еліза здригнулася.

— Ой пані! — мовила вона, зводячи очі, а тоді в сльозах упала на стілець і гірко заплакала.

— Та ну ж бо, Елізо, голубонько, що тобі таке? — знову спитала господиня.

— Ой пані, пані! — відказала Еліза. — Там у вітальні якийсь торговець балакає з хазяїном! Я сама чула.

— Ну, а коли й так, дурненька, то що тобі до того?

— Ой пані, невже хазяїн продасть мого Гаррі? — І бідолашна жінка, скулившись на стільці, конвульсійно заридала.

— Продасть Гаррі? Та що ти, дурненька? Ти ж знаєш, що твій хазяїн ніколи не заходить у справи з тими південними гендлярами й нізачо не продасть жодного зі своїх слуг, поки вони шануються. Та й подумай, дурнятко, хто б то захотів купити твого Гаррі? Чи ти гадаєш, усім тільки й того світу, що він, як оце тобі, полохлива ти

квочко? Ану хутенько утри сльози та застебни мені сукню. А тоді заплетеш косу й гарненько викладеш її, як навчилась востаннє. І ніколи більше не підслухувуй під дверима.

— Але ж, пані, ви самі... не дасте... не погодитесь...

— Не кажи дурниць, серденько! Звісно, що ні. До чого ці балачки? Та це ж для мене однаково, що продати котру власну дитину. Далєбі, Елізо, чи не надто вже ти трусишся над своїм малим. Тільки хто поткнеться на поріг, як тобі тут-таки ввижається, що то прийшли його торгувати.

Заспокоєна впевненим тоном господині, Еліза моторно і вправно заходилась чепурити її, вже й сама сміючись із свого недавнього переляку.

Місіс Шелбі, нічого не знаючи про чоловікові скрутні обставини й цілком покладаючись на його добру вдачу, анітрохи не покривила душею, рішуче відкинувши Елізині здогади. Вона й справді не давала їм жодної ваги і, заклопотана лаштуванням до вечірньої гостини, дуже скоро й думати про все те забула.

Розділ II

МАТИ

лізу від самого дитинства виховувала господиня, і дівчинка завше була її милованка та пестунка.

Ті, кому траплялося подорожувати американським Півднем, либонь, не раз примічали оту особливу зграбність, оту співучість мови та елегантність рухів, що здебільшого вирізняють квартеронок і мулаток з-поміж інших жінок. До цієї природної грації квартеронок часто долучається своя особлива зваба, а що вже вродливі вони, то й годі казати.

Еліза, як оце її щойно змальовано, теж не є витвір нашої уяви — така вона лишилась у нашій пам'яті, відколи ми бачили її перед багатьма роками в Кентуккі.

Убезпечена під дбайливим крильцем господині, Еліза дійшла повноліття, не зазнавши лиха, яке випадає на долю більшості вродливих рабинець, що їхня краса так часто буває фатальною, її віддали заміж за гоього й здібного молодого мулата, раба з сусіднього маєтку, на ім'я Джордж Гарріс.

Господар цього молодика послав його в найми на джутову виробню, де своєю вправністю і кебетою він скоро зажив слави першого рядного мастака. Він змайстрував машину очищувати коноплі, що,

зважаючи на мізерну освіту й підневільний стан винахідника, являла собою правдивий витвір технічного генія, не згірший від бавовноочисника Вітні¹.

Гарний на вроду, з приємними манерами, він був загальним улюбленцем у виробні. Та оскільки перед лицем закону цей молодик вважався не за людину, а лиш за річ, то всі неординарні здібності улягали владі грубого, дрібноголового й свавільного господаря.

¹ Таку машину справді винайшов один темношкірий робітник у штаті Кентуккі. (Примітка автора).

ЗМІСТ

<i>Завадьє О. Маленька жінка і її великий роман</i>	7
<i>Розділ I, що знайомить читача з одною вельми людяною особою</i>	9
<i>Розділ II. Мати</i>	18
<i>Розділ III. Батько і чоловік</i>	22
<i>Розділ IV. Вечір у хатині дядька Тома</i>	28
<i>Розділ V, де показано, як почувається жива власність, переходячи з рук у руки</i>	38
<i>Розділ VI. Викриття</i>	46
<i>Розділ VII. Материна потуга</i>	55
<i>Розділ VIII. Елізіна втеча</i>	68
<i>Розділ IX, в якому виявляється, що сенатор також має серце</i> .	83
<i>Розділ X. Живу власність забрано з дому</i>	97
<i>Розділ XI, де власність переймається невластивим духом</i>	106
<i>Розділ XII. Типовий образок законної торгівлі</i>	118
<i>Розділ XIII. Селище квакерів</i>	132
<i>Розділ XIV. Єванжеліна</i>	140
<i>Розділ XV. Про Томового нового господаря та про всілякі інші речі</i>	147
<i>Розділ XVI. Томова господиня та її погляди</i>	162
<i>Розділ XVII. Як борониться вільна людина</i>	173
<i>Розділ XVIII. Враження та висновки міс Офелії</i>	187
<i>Розділ XIX. Враження та висновки міс Офелії (Продовження)</i>	199
<i>Розділ XX. Топсі</i>	208
<i>Розділ XXI. Кентуккі</i>	221
<i>Розділ XXII. Блякне листя, в'яне квітка</i>	226
<i>Розділ XXIII. Анрік</i>	230
<i>Розділ XXIV. Недобрі призивістки</i>	236
<i>Розділ XXV. Маленька напутниця</i>	241
<i>Розділ XXVI. Смерть</i>	245
<i>Розділ XXVII. Остання путь</i>	256
<i>Розділ XXVIII. Возз'єднання</i>	260

<i>Розділ XXIX. Беззахисні</i>	<i>268</i>
<i>Розділ XXX. Невільницький ринок</i>	<i>275</i>
<i>Розділ XXXI. Подоріжжя</i>	<i>284</i>
<i>Розділ XXXII. Похмура місцина</i>	<i>290</i>
<i>Розділ XXXIII. Кассі</i>	<i>297</i>
<i>Розділ XXXIV. Історія квартиронки</i>	<i>304</i>
<i>Розділ XXXV. Прикмети</i>	<i>313</i>
<i>Розділ XXXVI . Емелін і Кассі</i>	<i>319</i>
<i>Розділ XXXVII. Воля</i>	<i>324</i>
<i>Розділ XXXVIII. Перемога</i>	<i>330</i>
<i>Розділ XXXIX. Хитромудра вигадка.....</i>	<i>335</i>
<i>Розділ XL. Страдник</i>	<i>344</i>
<i>Розділ XLI. Молодий господар</i>	<i>348</i>
<i>Розділ XLII. Правдива історія одного привида</i>	<i>353</i>
<i>Розділ XLIII. Наслідки.....</i>	<i>359</i>
<i>Розділ XLIV. Визволитель.....</i>	<i>362</i>